

Seksizem v računalniško posredovani komunikaciji

POVZETEK: Adolescentska in postadolescentska rekreacijska kultura klepetalnic (IRC) teži k formiranju surovih in zelo neposrednih oblik seksizma in spolnega nadlegovanja, v diskusijskih forumih, ki so usmerjeni k diskusijam med udeleženci in udeleženkami, pa je tovrstni seksizem oziroma neenako obravnavanje oseb na podlagi spolne identitete prikrito, tipično racionalizirano in maskirano z neke vrste intelektualno uglajenostjo. V obeh primerih pa imamo pravzaprav opravek z zgolj različnimi strategijami za doseg istega cilja: to je omejevanje participacije žensk z namenom ohranjanja nadzora moških in moških interesov. Ženske pri vključevanju v »on-line« interakcijo pogosto doživljajo ignoriranje ali trivializiranje svojih sporočil in v kolikor vztrajajo pri prezentaciji svojih stališč, so neredko obtožene, da cenzurirajo moške udeležence, ki svojo argumentacijo utemeljujejo tudi na poudarjanju, da je internet svoboden prostor brez cenzure.

KLJUČNE BESEDE: računalniško posredovana komunikacija, seksizem, identiteta, anonimnost

1. Uvod

Računalniško posredovana komunikacija (v nadaljevanju RPK; angl. CMC - Computer Mediated Communication) si je v sodobnem svetu nesporno izborila status pomembnega komunikacijskega sredstva. Prednosti tovrstnega komuniciranja je veliko, sama uporaba RPK pa je zajela praktično vse ravni vsakdanjega življenja. O tehnoloških in tudi o družbeno-kulturnih vidikih in prednostih RPK je popularni in akademski tisk veliko pisal zlasti v 80. in 90. letih prejšnjega stoletja. V ospredje so postavljali demokratizacijski vidik RPK, precej nevprijetno pa so napovedovali tudi nadaljni razvoj RPK, in sicer v smer vse bolj izpopolnjenega medija, ki posameznikom in posameznicam nudi možnost enakopravnejše participacije. Kasnejše raziskave so tovrstne smeje napovedi relativizirale, dejanski izsledki komunikacijskih praks pa so nakazovali, da RPK v določeni meri zgolj reproducira vzpostavljene načine komunikacije in da v pretežni meri reproducira vzpostavljene načine odnosov med posamezniki in posameznicami.

Članek¹ se osredotoča na komunikacijske odnose med spoloma v RPK, oziroma natančneje: na problematiko seksizma oziroma neenakega obravnavanja oseb na podlagi spolne pripadnosti. V članku opredelimo posamezne tipe RPK, kjer zlasti vzpostavljamo distinkcijo med sinhronimi in asinhronimi oblikami RPK, ki je ena izmed bistvenih tehnoloških distinkcij med tipi RPK in ki deloma vpliva tudi na samo rabo jezika v

RPK. Prikažemo tudi konkretne primere seksizma, ki izvirajo deloma iz tujih virov, deloma pa so rezultat lastnega raziskovanja slovenskih klepetalnic in forumov. Članek opozarja tudi na vprašanje anonimnosti in v povezavi s tem na nekatere komunikacijske značilnosti RPK.

2. Računalniško posredovana komunikacija kot sodobna agora?

Nove komunikacijske tehnologije se pogosto predstavljajo kot odskočna deska za vzpostavljanje novih socialnih razmerij. Za internet pogosto slišimo, da je inherentno demokratičen in da izenačuje tradicionalne distinkcije glede socialnih statusov ter ustvarja možnosti za »šibkejše« posameznike in skupine, da ti lahko participirajo z ostalimi posamezniki v RPK. Zlasti pa se poudarja, da internet vodi k večji spolni enakosti žensk kot socialno, politično in ekonomsko »šibkejšega« spola. Raziskovalka Herringova navaja naslednje argumente:

1. RPK, ki bazira na tekstu in v kateri so fizične in širše kontekstualne vezi odsotne, povzroča irelevantnost ali celo »nevidnost« spola »on-line« udeležencev in udeleženk, s čimer naj bi tako ženske kot moški participirali enakovredno, torej v nasprotju z uveljavljenimi tradicionalnimi načini moške prevlade v »face-to-face« komunikaciji.
2. Kot omrežje, ki povezuje geografsko ločene uporabnike, RPK podpira manj uveljavljene družbene skupine, da najdejo sebi ustrezno »on-line« skupnost in da se organizirajo na podlagi skupnih interesov.

Seveda tovrstne prednosti interneta izkoriščajo tudi moški, razlika je zlasti v tem, da za ženske internet odstranjuje bariere glede participacije na področjih, kjer ovire običajno ne obstajajo za moške. Internet namreč zaradi zgoraj naštetih značilnosti pomeni prostor poljubne interakcije, česar v tradicionalnih kontekstih ženske pogosto ne morejo doseči. (Herring 2001: 1). V tak prostor poljubne interakcije v tradicionalnih kontekstih ženske pogosto niti niso vključene.

Razvoj in uporaba vsake tehnologije sta vedno vključena v določen socialni kontekst, in tudi oblikovana na podlagi vsakokratnega konteksta. Ali torej internet zares spreminja globoko vkoreninjene komunikacijske prakse spolne neenakosti, ali se že vzpostavljeni načini neenakosti v komunikaciji zgolj preslikavajo v »on-line« komunikacijo? To je bistveno vprašanje, saj so preroške vizije RPK kot svobodnega in demokratičnega medija napovedovale razvoj prav v tej smeri. V preteklih raziskavah² smo opozorili, da lahko idejo »virtualne osvoboditve« »preverjamo« prav pri vprašanju spola in navedli analize, ki kažejo na spolno diferenciran diskurz, kar samo idejo »virtualne osvoboditve« vsekakor slabi. Če bi namreč vklapljanje v prostore namišljenih svetov dosledno pomenilo izgubo spolne identitete, potem v teh prostorih ne bi našli pretirano veliko spolno pogojenih diferenciacij (Oblak 1998: 86). Ker pa je matrica mrežnih situacij v določeni meri pravzaprav nadaljevanje njene "originalne" matrice - matrice predvirtualnih sistemov - mnoge sodobne avtorice opozarjajo na nekatere dejavnike, ki določajo spolne razlike tudi znotraj kiberprostorov. Ženske se v virtualni svet - tako na primer trdi Dawn Dietrich - vključujejo kot v socialni svet, ki ga pretežno definirajo na podlagi lastnih izkušenj.

Ženske projicirajo utelešene identitete na področje kiberprostora in vstopajo med virtualne skupnosti kot v socialni svet, ki ga definirajo na podlagi lastnih izkušenj v širši kulturi (Dietrich 1997: 180; Oblak 1998: 96). Ženske v ta "novi" svet projicirajo tudi ustaljene komunikacijske obrazce, tak tip obnašanja pa prej poudarja kot negira konzervativne relacije med spoloma, saj se vzorci ženskega sodelovanja v maločem razlikujejo od situacij, ki so značilne za svet realnih družbenih odnosov.

Zelo predvidljive in stereotipne komunikacijske prakse seveda lahko opazimo tudi pri moškem spolu. Hipotetični potenciali internetske kulture (zlasti ideja o virtualni osvoboditvi) niso skladni z dejanskimi izkušnjami, saj uporabniki in uporabnice pogosto opozarjajo, da prihaja do prenosa miselnih ter izkustvenih vzorcev, ki so značilni za situacije zunaj virtualne kulture, tudi v prostore, odnose in komunikacijske interakcije znotraj RPK. Posamezniki in posameznice torej delujejo v skladu s strukturo vrednostnih usmeritev, ki jih vodijo že pri oblikovanju in ohranjanju odnosov v realnem svetu (Oblak 1998). Diskurzivne analize RPK kažejo, da ženski govor vključuje opravičila, vprašanja, usmerjenost na posamezno osebo, podporo sogovorncem, medtem ko so za moški govor značilne močnejše trditve, samopromocija, retorična vprašanja, avtoritativna usmerjenost. Za žensko »on-line« komunikacijo naj bi bil značilen *rapport talk*, za moško pa *report talk* (Jaffe et al 1999).

V nadaljevanju bomo nanizali nekaj primerov, ki kažejo na dejstvo, da se seksistični vzorci obnašanja in tipi interakcije v polju RPK (še) niso spremenili, in da strukturne prednosti te komunikacije hkrati pomenijo tudi možnost nadaljnje reprodukcije komunikacijskih odnosov, ki ohranjajo neenako obravnavanje oseb na podlagi spolne pripadnosti.

3. Tipi RPK in kontekst raziskovanja RPK

RPK vključuje različne tipe interaktivnih načinov komunikacije, kot so elektronska pošta, diskusijske liste, klepetalnice, forumi, in tako imenovane večuporabniške objektivno orientirane klepetalnice (MUD - Multi-User Dimensions). Vsi ti tipi so tekstualni, in vključujejo natipkane besede, ki se preberejo na računalniškem zaslonu.

Znana fraza »On the Internet, nobody knows you're a dog«, objavljena v reviji *The New Yorker* julija 1993, ponazarja prvo »optimistično« fazo glede vizij RPK, in temelji na argumentu, da anonimnost ukinja kakršnokoli informacijo o udeležencih interakcije (edina informacija in s tem identiteta je tisto, kar vsak sam napiše in pošlje drugim udeležencem) in s tem postavlja vse udeležence v enakovreden položaj, saj postanejo informacije o spolu, starosti, narodnosti, in podobno, »nevidne«. Ko se je RPK v zgodnjih 90-ih letih prejšnjega stoletja intenzivneje razširila med uporabnike in uporabnice, in ko so ženske aktivneje in pogosteje pričele uporabljati RPK za medosebno interakcijo, so se pričele pojavljati tudi poglobljene študije, ki so zadevale dejansko stanje in dejanske komunikacijske prakse uporabnikov in uporabnic RPK. V nasprotju z optimizmom, ki je bil značilen za obdobje 80-ih let prejšnjega stoletja, so kasnejše raziskave problematizirale idejo spolne enakosti v RPK, saj naj bi moški ali pa osebe z višjim statusom »off-line« pričele dominirati tudi v novih računalniško posredovanih okoljih (Herring

2001: 4). Raziskovalci so poročali o uporabi agresivnih strategij s strani moških v »on-line« diskusijah, med katerimi je bilo veliko usmerjenih neposredno na ženske. Ženske so bile hkrati pogosteje tiste, ki so na tovrstne napade reagirale z odporom, bodisi so »utihnile« ali pa celo odšle iz diskusijskega foruma ali klepetalnice. Tako akademski kot popularni tisk je tudi poročal o spolnem nadlegovanju prek interneta.³

Seveda pa to dejstvo poraja naslednji paradoks: kako lahko spolna neenakost in spolno nadlegovanje obstajata v očitno anonimnem mediju? Pogledali bomo osnovne značilnosti RPK in skušali na podlagi teh značilnosti rekonstruirati vzroke za reprodukcijo neenakopravnih vzorcev obnašanja, ki se pojavljajo v RPK.

3.1 Asinhrona računalniško posredovana komunikacija

Asinhrona RPK pomeni komunikacijo, ki ne poteka v realnem času, in je torej komunikacija, kjer se, na primer, odgovor na vprašanje lahko pojavi šele po nekaj dneh, vsekakor pa ne takoj, torej drugače kot v primeru *Internet Relay Chat*-a. Asinhrona komunikacija nudi teoretično možnost anonimnosti, v praksi pa je bila prava anonimnost težko dosegljiva, zlasti v začetkih interneta, ko je bilo potrebno za doseg anonimnosti preoblikovati svoj naslov elektronske pošte, kar pa je zahtevalo določeno poznavanje tehnologije. Bolj pomembna je ugotovitev, da uporabniki in uporabnice niso bili nujno zainteresirani za anonimno komunikacijo; uporaba realnih imen je namreč vzbujala občutek resnosti in »namenskosti« interakcije in je bila zagotovilo, da interakcija ni zgolj »igra«. Kljub temu tekstualno zasnovana interakcija vseeno razkriva manj identitete kot »face-to-face« interakcija, pa tudi uporabniki in uporabnice včasih uporabljajo spolno nevtralne psevdonime. Uporabnice lahko predstavijo sebe na način, ki prekine (potencialno) diskriminacijo in nadlegovanje. V ta namen lahko izberejo spolno nevtralno ime. Povedali smo že, da na internetu povsem sami konstruiramo svoje on-line identitete in predstavimo sebe tako, kot sami želimo. To pa je tudi del rešitve omenjenega paradoksa: spol je pogosto »viden« oziroma ga je možno določiti na podlagi diskurzivnih strategij, torej tistih elementov, katerih se posameznik ne zaveda oziroma nad katerimi ima manj nadzora in jih tudi težje spremeni (Herring 2001: 4-5). Erving Goffman je v svojem klasičnem delu "The Presentation of Self in Everyday Life" razlikoval med *expressions given in expressions given off*. Prva vrsta prezentacij so namenoma postavljena sporočila, ki indicirajo, kako nekdo želi, da bi bil percipiran, torej nakazujejo njegovo željo, kakšen bi želel biti viden v očeh drugih ljudi. Slednja so po drugi strani neintencionalna in izdana sporočila, torej sporočila, ki "pricurjajo skozi" in so torej informacije, ki jih oddajamo, ne da bi se (jih) zavedali (Goffman 1959). Te vrste informacij tudi niso odvisne od tipa kanala, samo besedilo je povsem zadosten medij za določevanje identitete. Lingvistične značilnosti, ki signalizirajo spol, so podobne tistim, ki so znane iz »face-to-face« komunikacije, in vključujejo uporabo glagolov, profanosti in vljudnosti. Obstaja generalna tendenca, da nekatere od teh značilnosti bolj korelirajo z žensko populacijo, druge pa z moško populacijo (Herring 2001: 5). To koreliranje je seveda ideološki učinek nenehnih socialnih reprezentacij, ki predstavljajo, kakšne so tipične »moške« in »ženske« lastnosti, tako da so tudi stili interakcije socialno naučeni in socialno konstruirani, in nikakor niso rezultat »bioloških« značilnosti moškega ali ženske. Razlike med moškim

in ženskim stilom tudi ne pomenijo, da to pravilo velja za vse posameznike in posameznice.

V asinhronih oblikah RPK so raziskovalci in raziskovalke opazili, da moški pošiljajo daljša sporočila, predstavljajo svoja stališča kot »dejstva«, uporabljajo bolj »surov« jezik in izkazujejo tekmovalnost do sogovorcev in sogovork. Po drugi strani ženske pošiljajo krajša sporočila in pogosteje argumentirajo svoja stališča, večkrat tudi izražajo podporo drugim. Manjšinski spol v »on-line« forumih teži k modificiranju svojega komunikacijskega stila v smer prilagajanja večinskemu obrazcu. Ženske v »moškem« forumu težijo k višji stopnji agresivnosti, medtem ko moški v prevladujoče »ženskem« forumu težijo k manj agresivnemu vedenju (Herring 2001: 5). V spolno mešanih javnih diskusijskih forumih ženske pošiljajo manj sporočil, in so tudi manj pripravljene nadaljevati z diskusijo, kolikor njihovo sporočilo ne prejme nobenega odgovora oziroma reakcije drugih diskutantov. Ženske tudi prejmejo manj sporočil (od moških in žensk) in redkeje nadzorujejo temo pogovora, razen v forumih z izrazito številčno prevlado žensk. Manjša učinkovitost žensk v spolno mešanih forumih je tudi delni razlog, zakaj so zelo v uporabi eksplicitno ženski »on-line« forumi s prevladujočo žensko populacijo in točno opredeljenimi temami diskusije; podobnih forumov z izrazito prevlado moških je precej manj, saj ti lahko nemoteno posredujejo svoj »glas« tudi v običajnih spolno mešanih diskusijskih forumih.

Ženske bolj aktivno participirajo in tudi dosegajo večji vpliv v okoljih, kjer so norme interakcije nadzorovane s strani pooblaščenega posameznika ali posameznice, ki moderira oziroma spremlja interakcijo. Raziskovalka Herringova (Herring 2001: 7) tudi ugotavlja, da študentke aktivneje sodelujejo v »on-line« razredih, kjer je interakcija vodena s strani moderatorja - profesorja. Tu zopet naletimo na paradoks: zakaj ženske čutijo večjo »svobodo« pri participaciji, kjer jih nadzoruje vodja ali moderator foruma? Odgovor je pravzaprav glede na trenutne (seksistične) razmere v diskusijskih forumih preprost: moderator v forumu ni zgolj »cenzor«, ampak tudi zagotavlja okolje, kjer posameznice ne bodo deležne opazk, žaljivk ali nadlegovanja. Potreba po takem »zagotovilu« v podobi moderatorja tudi opozarja na fundamentalno napako v vizijah »samoregulativne« demokracije na internetu, ki naj bi producirala enakovredno participacijo: absolutna svoboda, zlasti v smislu *everything goes*, zlasti favorizira najbolj agresivne posameznike ali posameznice. V skladu s to predpostavko so tipični tudi rezultati obsežne ankete⁴, kjer so moški kot največjo nevarnost za uporabnike interneta opredeljevali »cenzuro«, medtem ko so ženske opozarjale na vprašanje zasebnosti.

3.2 Sinhrona računalniško posredovana komunikacija

Študije asinhrono komunikacije (»on-line« forumi) so pokazale na nekatere mehanizme, na podlagi katerih je spol v RPK vseeno moč določiti, nekateri avtorji pa zato večjo možnost za anonimnost pripisujejo sinhronim (*real-time*) oblikam interakcije, kot je *Internet Relay Chat*. Dinamika relacij, kar zadeva moč, dominanco in spolno neenakopravnost, naj bi bila v sinhronih oblikah (klepetalnicah), v katerih uporabniki nimajo povezav na »realno« okolje, precej irelevantna. Raziskovalka Brenda Danet prav tako izraža določen optimizem, vendar na podlagi drugačnih razlogov: Po njenem mnenju

so »klepetalci« bolj anonimni zato, ker »rekreacijsko« okolje klepetalnic vzpodbuja uporabnike in uporabnice k uporabi psevdonimov, ki delujejo kot maske, in tako »vabijo« k eksperimentaciji s spolnimi identitetami na igriv, »karnevalski« način, in ki »osvo-bajajo« uporabnike restriktivnih spolnih binarnih opozicij (Herring 2001: 8). Menimo pa, da predpostavka tovrstne virtualne osvoboditve še vedno v enaki meri reproducira seksizem in neenakopravnost ljudi na podlagi klasičnih elementov.

Navedli bomo konkreten primer, ki kaže na nekatere šibke nastavke tovrstne argumentacije. Uporabniki in uporabnice »on-line« klepetalnic so precej bolj motivirani in nezadržani pri izražanju in eksperimentiranju z različnimi vidiki svoje osebnosti, ki bi jih sicer zaradi socialnih inhibicij pustili neodkrite. Emancipatorični značaj se po drugi strani navidezno kaže v tem, da virtualni svet omejuje frustracije, ki smo jih posamezniki in posameznice deležni zaradi svojega fizičnega izgleda. Prav v to smer je uperjen zelo popularen pojav virtualnih zmenkov (angl. *cyberdating*). Lynn Schofield Clark (1998) trdi, da so zlasti dekleta navdušena nad možnostmi, ki jih omogoča *Net dating*; anketiranke v njeni raziskavi so namreč povedale, da se na internetu obnašajo bolj agresivno (oziroma ideološko rečeno bolj po "moško"?) in lažje izražajo svoja čustva, prav tako pa se postavljajo v močnejši položaj v medsebojnih odnosih. Precej deklet je tudi priznalo, da so v virtualnih zmenkih sprejele novo fizično identiteto, saj so sebe opisale kot (bolj) privlačne in s tem postale (bolj) atraktivne za moške. Tovrstne identitetne strategije ne uresničujejo zgolj potreb po izogibanju bolečini in žalosti ob morebitni zavrnitvi, ampak naj bi tudi nevtralizirale nekatere vidike heteroseksualnega sistema, v katerem je privlačnejšim dekletom namenjena večja pozornost. S tem, ko vsak konstruira svojo fizično podobo v skladu z določenim zamišljenim "idealom", naj bi tudi odpadlo vrednotenje in ocenjevanje posameznikov in posameznic na podlagi fizične podobe. Moški naj bi s tem izgubili nekaj svoje moči, saj zunanji videz kot "kriterij" ocenjevanja deklet izgine. Sami akterji trdijo, da je pozitivna lastnost v tem, da je fizični kontakt pravzaprav nemogoč in da posamezniki in posameznice med seboj lažje komunicirajo, saj niso "pod pritiskom" socialnih norm in estetskih idealov. Prav tako dekleta spreminjajo svojo fizično podobo z namenom zagotavljanja večje socialne moči. A že samo dejstvo, da skoraj vsi omenjajo to prednost svobodne prezentacije na internetu, hkrati kaže na to, da je fizična podoba v realnem življenju za zmenek zelo pomembna (Schofield Clark 1998: 165-169). Čeprav torej mnogi govorijo, da niso več "pod pritiskom" estetike v RPK, to hkrati dokazuje, da so "pod pritiskom" v svojih glavah in da se estetski ideali kot pomembni dejavniki zmenkov ohranjajo (vsaj) v glavah.

Menimo, da je problem v tem, da se moč, ki je na internetu omogočena skozi samo-reprezentacijo, ne transformira v spremenjene spolne vloge in pričakovanja v socialnem svetu zunaj virtualnega prostora. To pomeni, da je možnost novih komunikacijskih tehnologij za rušenje socialnih sistemov precej omejena. Čeprav tovrstne identitetne strategije zavračajo *real life* normativne podobe, torej podobe žensk kot estetskega spola, kot spola, ki se mora (nujno) narediti privlačnega, jih s tem ne ukinjajo. Z zavračanjem določenih normativnih podob se "po tihem" potrdi mnenje, da so določeni konkretni stereotipi tisto "normalno" v "realni" družbeni situaciji, hkrati pa se lahko določenemu stereotipu podeli status "konsistentnosti" oziroma se normativni podobi podeli obče-

veljaven status. Estetski ideali, ki jih na ekranu ne opazimo, se s temi dejanji potrdijo in se še naprej reproducirajo v družbi (Praprotnik 2001: 125). To tezo dokazuje tudi pogovor z nekim intervjuvancem, ki je v pogovoru naštel nekatere prednosti internetskega zmenka. Opozoril je na dejstvo, da na internetu ljudi ne vidiš, kar pomeni, da jih najprej spoznaš in morda tudi vzljubiš, čeprav ti po fizičnem videzu ne ustrezajo (Schofield Clark 1998: 167). To naj bi pomenilo, da je medsebojni kontakt bolj enakopraven oziroma da ni diskriminatoren, saj nimamo pred očmi fizične podobe. Toda v čem je ta enakopravnost? Kot sledi iz njegovega argumenta, je enakopravnost prav v enakopravni "odsotnosti" fizične podobe. Enakopravni smo torej zato, ker nihče nikogar ne vidi. Toda kaj je potemtakem "podlaga" te enakopravnosti? Mislimo, da prav fizični videz, ki je torej tisto *common sense* verjetje, ki je na internetu zaradi odsotnosti sicer zakrito in brez veljave, a ki po drugi strani ni ukinjeno, saj še naprej obstaja v glavah. Odsotnost fizičnega videza, ki se opredeljuje kot pozitiven argument, je torej pravzaprav priznanje, da smo (še vedno) zasidrani v hegemonističnih predstavah o normah telesne privlačnosti (Praprotnik 2001: 123-125).

Navdušenost nad internetskimi odnosi, ki jih izražajo najstnice v raziskavi (Schofield Clark, 1998), je skladna z ugotovitvami Susan Herring, namreč, da v »on-line« klepetalnicah obstaja višja spolna enakost. Ženske in moški v klepetalnicah participirajo bolj enakopravno kot v »face-to-face« komunikaciji, tako glede povprečnega števila poslanih in prejetih sporočil kot tudi glede povprečne dolžine sporočil. Zanimivo je, da v nekaterih klepetalnicah ženske prejmejo celo več sporočil kot moški, vendar je tovrstna »pozornost« do ženskega spola nemalokrat posledica drugega tipa dejavnosti, ki je zelo tipičen za *Internet Relay Chat*: flirtanje. Po našem mnenju ti podatki kažejo na nekaj drugega: višja spolna enakost je zlasti posledica dejstva, da so nekateri ideološko posredovani vzorci komunikacije odsotni, kar pa seveda še ne pomeni, da se ne reproducirajo naprej.

Različni raziskovalci in raziskovalke (Reid, 1991; McElhearn 1996; Paolillo 1999; Voiskounsky 2000; Herring 2001;) so ugotavljali tudi lingvistične značilnosti klepetalnic. Večina sporočil je izrazito kratkih; Herringova navaja, da so v povprečju dolga 4-12 besed, daljša sporočila pa se običajno pojavljajo v »notranjih dialogih«, ko se v okviru splošnega klepeta v »zasebni klepet« zapleteta dve osebi. Glede pogostosti pošiljanja sporočil raziskave ugotavljajo, da v klepetalnicah pravladujejo moški (po nekaterih približnih ocenah obstaja razmerje tri moški: ena ženska), večina žensk pa je soočena s poskusom flirtanja prek klepetalnice. Za tako imenovane MUD klepetalnice Curtis navaja, da je 70 % igralcev moškega spola (Curtis 1992).

Podobno kot v asinhronih oblikah RPK, tudi v sinhronih klepetalnicah nastopajo primeri agresivnosti do žensk, in tovrstno vedenje je običajno zopet prikrito ali neprikrito seksualnega izvora. Empirična opazovanja klepetalnic kažejo, da je primerov uspešnega »prikrievanja« spola oziroma izdajanja za drug spol pravzaprav malo. Delno je vzrok v samih posameznicah in posameznikih, ki ugotavljajo, da morajo investirati velik napor, če želijo postati osebe, ki sicer niso. Prav zato večina udeležencev in udeleženk ne glede na vzdevek (angl. *nickname*) komunicira na način, ki ga tudi sicer uporabljajo. Susan Herring je v študiji ugotovila, da je kar 89 % vseh spolno obeleženih interakcijskih stilov v šestih IRC kanalih izkazovalo ženskost in moškost na tradicionalen, celo stereo-

tipen način, torej 89 % udeležencev in udeleženk nikakor ni skušalo preseči binarno vzpostavljene pozicije moško-žensko. V isti študiji je tudi ugotovila, da uporabniki IRC-a izražajo elemente svoje spolne identitete zelo pogosto (vsaka 3-4 vrstica teksta), tako da obstoja tendenca, da dlje ko je nekdo v določeni klepetalnici, večja je tudi možnost, da bo on/ona tudi razkril/a dejansko identiteto (Herring 2001: 9).

4. Primeri »on-line« seksizma

Susan Herring (1999) je zabeležila kar nekaj primerov spolnega nadlegovanja in seksizma. Ne glede na razlike med tipi RPK (torej ali gre za sinhrono ali asinhrono komunikacijo), in ne glede na demografske razlike ali namen komunikacije med udeleženci, analize interakcije kažejo na velike podobnosti. Tako v sinhronih kot v asinhronih oblikah interakcije prihaja s strani moških do posredovanja sporočil, ki so razmeroma pogosto žaljiva ali poniževalna za ženske. V tovrstnih primerih je običajen scenarij naslednji: ženske reagirajo na tovrstna sporočila z ugovori in replikami, moški pa nato pogosto okrivijo ženske za osebe, ki se rade prepirajo. Ženske se bodisi uklonijo uveljavljenemu »moškemu« vzorcu interakcije ali pa utihnejo.

Nadlegovanje je med drugim odvisno od komunikacijskih oziroma tehnoloških možnosti posameznega tipa interakcije. V sinhronih oblikah, kot je IRC, lahko operaterji kanala preprosto izločijo posameznega udeleženca (angl. *kick*), kar se ženskam neredko tudi zgodi. Tovrstna možnost po drugi strani ne obstoja v asinhroni komunikaciji, kjer morajo nadlegovalci svoje »napade« na sogovorke in sogovorke oblikovati na povsem lingvistični ravni. Razlike glede tipa nadlegovanja in seksizma se izkazujejo tudi na podlagi starosti udeležencev in namena komunikacije. Adolescentska in postadolescentska rekreacijska kultura klepetalnic teži k formiranju surovih in zelo neposrednih oblik seksizma in spolnega nadlegovanja, v diskusijskih forumih, ki so usmerjeni k pogovorom med udeleženci in udeleženkami, pa je tovrstni seksizem oziroma neenako obravnavanje oseb na podlagi spolne identitete prikrito, tipično racionalizirano in maskirano z neke vrste intelektualno uglajenostjo. V obeh primerih pa imamo pravzaprav opravek z zgolj različnimi strategijami za dosego istega cilja: to je omejevanje participacije žensk z namenom ohranjanja nadzora moških in moških interesov. Ženske pri vključevanju v »on-line« interakcijo pogosto doživijo ignoriranje ali trivializiranje svojih sporočil in v kolikor vztrajajo pri prezentaciji svojih stališč, so neredko obtožene, da cenzurirajo moške udeležence, ki svojo argumentacijo utemeljujejo tudi na poudarjanju, da je internet svoboden prostor brez cenzure. Opozarjanje nekaterih moških udeležencev, da je potrebno svobodo govora strogo braniti, je hrbtna stran zelo uveljavljene strategije, ki maskira interese moških predstavnikov. Diskriminatorno vedenje je še posebej pogosto v situacijah, ko dominantne osebe (moški) povečano participacijo žensk razumejo kot grožnjo njihovi dominantni poziciji v RPK (Herring 1999: 151-152).

V ta namen si je zanimivo ogledati retorične mehanizme tovrstnega neenakopravnega obravnavanja. Herringova je opravila analizo sinhronih in asinhronih forumov in zastopa stališče, da če izrazito podobne primere spolno obeležene diskurzivne dinamike lahko najdemo v povsem različnih (komunikacijskih) kontekstih, potem so tudi možnosti, da

je vse skupaj zgolj stvar naključja, razmeroma majhne. Analizirala je klepetalnico *#india* ter diskusijski forum *Paglia-L*. Klepetalnico *#india* pretežno obiskujejo Indijci, ki živijo v angleško govorečih državah zunaj Indije, zlasti v ZDA, Kanadi, Veliki Britaniji in Avstraliji. V drugem primeru pa gre za forum, katerega udeleženci so običajno nahajajo na univerzah v ZDA in v Kanadi, ter vključuje študente/tke in profesorje/ice. Raziskovalka je pozornost usmerila na diskusijo, ki je zadevala tematiko, o kateri so množično pisali kanadski časopisi. Gre za primer profesorja matematike (Matin Yaqzan), ki so ga prisilili v predčasno upokožitev, ker je v nekem študentskem časopisu obdolžil dekleta sama za tako imenovani »date rape« in predlagal, da v kolikor se ženske čutijo psihično in fizično prizadete, bi jim morali plačati za »njihovo nevšečnost«. Tovrsten ciničen odnos do resnega problema posilstev, ki se zgodijo zaradi omamljanja žensk, je torej sprožil živahno diskusijo. V obeh primerih je bilo udeleženih več predstavnikov moškega spola, ki so pošiljali več sporočil in tudi daljša sporočila. Spol je bil v obeh primerih določen na podlagi imen in drugih informacij, ki so jih udeleženci in udeleženke (ne)hote posredovali med interakcijo. Nekatero primere seksizma, ki ga je raziskovalka odkrila, bomo prikazali malo kasneje.

V sinhroni komunikaciji je dodaten element neenakopravnega obravnavanja oseb že omenjena možnost, da operater izloči določeno osebo, ki se mora zatem zopet priključiti v sobo (angl. *chat room*), če želi sodelovati. Te »sankcije« lahko izvajajo samo določene »pooblaščenec« osebe, katerih siceršnja funkcija je vzdrževanje reda v sobi s tem, da izločijo neprijetne osebe. V praksi pa se pogosto dogaja, da so prav ti operatorji osebe, ki na podlagi svojih pooblastil izvajajo neenakopravnost (Herring 1999: 153-155).

Naša lastna raziskovanja sinhronih oblik interakcije v slovenskih klepetalnicah so tudi zabeležila tovrstne primere, kjer se socialno omrežje in medsebojne relacije med udeleženci konstituirajo na podlagi statusov, ki jih imajo osebe v interakciji. Tako prihaja do »zavezništev« med »navadnimi« udeleženci in udeleženkami interakcije ter operatorji (skrajšano tudi: *opers*, *ops*). Na neki izrazito nestrpni slovenski klepetalnici⁵ znotraj IRC-a smo zasledili tudi naslednjo izjavo udeleženca:

.....
[BoyScout] Jast bi rad mel op da bi tiste čefurje k se kaj pizdijo dol metal⁶

.....
Operatorji svoje moderiranje in ohranjanje reda v klepetalnici včasih izvajajo na izrazito pristranski način, glede na preference ali celo sugestije drugih običajnih razpravljalcev. Tak primer je naslednji, ki se je zgodil nekaj vrstic kasneje:

.....
[Hipi] newsted: dol ga vrš !!!
[Hipi] newsted: dol ga vrš !!!
[Hipi] newsted: dol ga vrš !!!⁷

.....
Operator newsted svojo »neobjektivnost« glede odločanja, kdo je »moteč« v kanalu, kasneje izrazi na naslednji način:

.....
[NEWSTED] kerga nej kicknem ??

.....

To je tudi dokaz, da svoje pooblaščenosti ne izvaja samo v smislu objektivnega sankcioniranja motečih oseb, ampak je dovzeten za »sugestije« ostalih oseb v klepetalnici. Seveda pa je tudi veliko primerov žaljivega vedenja do sogovorcev, ki se ne strinjajo z uveljavljenim večinskim stališčem v klepetalnici. Pri naslednjih primerih ne gre za seksizem v RPK, temveč za sovražno nastrojenost proti drugim udeležencem. Te osebe so bile deležne agresivnih reakcij, kot je na primer naslednja:

.....
[BLONDINKA] ej folk sam povejte kva mate vi proti čapcem?????
[Koto] BLONDINKA SPIZDI⁸

.....
Nestrinjanje z večinskim mnenjem pa lahko doživi »delegitimacijo« tudi na drugačen, toda zelo tipičen način:

.....
[ACTION] GAYA sprašuje kaj so vam nardili?????????
[Koto] GAJA KJE TI ŽVIŠ
[GAYA] u sloveniji
[Hess] GAYA: ti ze nis slovenka
[Koto] gaja ti si zmedena
[NEWSTED] mrs cefurka!!!

.....
Susan Herring je proces spolnega nadlegovanja in žaljenja formulirala v shematsko obliko, ki je sestavljena iz 5 korakov in kaže na običajen proces agresivne interakcije v »on-line« komunikaciji:

- 1) Začetno stanje
- 2) Inicijacija spolnega nadlegovanja
- 3) Odpor
- 4) Stopnjevanje spolnega nadlegovanja
 - a) Osebe, ki so deležne spolnega nadlegovanja, se prilagodijo dominantnim skupinskim normam
 - b) Osebe, ki so deležne spolnega nadlegovanja, utihnejo.

Herringova (1999: 156-157) opisuje tudi celoten proces v analiziranih forumih in klepetalnicah. Na klepetalnici #india in v forumu *Paglia-L* v začetni fazi ni bilo znamenj, da bo prišlo do agresivne interakcije. V klepetalnici #india so se nahajale tri osebe ženskega spola, ki so bile prijateljice in so preprosto želele klepetati prek klepetalnice. Operator je pričel z nadlegovanjem, ker je imel občutek izključenosti iz njihovega pogovora. Raziskovalci in raziskovalke namreč ugotavljajo, da so ženske v klepetalnicah deležne visoke pozornosti, saj se večinoma pogovorov udeležujejo moški. Prav tako se nekateri moški počutijo ogrožene, kadar so soočeni z obstojem prijateljstev med ženskami, saj to ogroža tradicionalne patriarhalne modele, po katerih ženska oblikuje svojo socialno identiteto primarno na podlagi odnosa do moškega. Diskriminatorno vedenje se pogosteje pojavlja med nekaterimi moškimi, zlasti če ti ugotovijo, da je njihova dominantna pozicija znotraj klepetalnice ali foruma ogrožena spričo povečane

interakcije žensk, ki se ne strinjajo s predstavljenim stališčem. Tovrstno kritiko in protiargumente nekateri doživljajo kot napad na njihovo svobodo izražanja.

Aktivno predstavljanje nasprotnih stališč v forumu Paglia-L je doživelo odpor nekaterih moških udeležencev, ki so skušali okriviti ženske za neuspešnost interakcije in jih obdolžiti »cenzorstva«:

»Na žalost Mary kaže popolno nepoznavanje, kaj sploh pomeni svoboda govora.« (angl. *Sadly, Mary shows an absolute ignorance here of what freedom of speech is all about.*)

Označevanje oseb za cenzorje je še posebej močan termin konfrontacije in napada, saj je na internetu pojem »svobode govora« razumljen kot najvišje prepoznano »skupno dobro« (Herring 1999 : 156-157).

Odpor do spolnega nadlegovanja pa ženske gradijo na več načinov. V primeru klepetalnice #india, so se odločile za strategijo »kontranadlegovanja« s pomočjo neposrednih verbalnih akcij. Prikazali bomo primer diskusije med operaterjema kanala, ki sta moškega spola (Aatank, ViCe) in tremi ženskami, ki imajo naslednje vzdevke: st, sm, rani.

.....

<Aatank>sm hi u can call me studboy. what color are your undies

<st> st's not wearing any thanks

<Aatank> st thats sad. what do u look like? how big are your thingies

<st> aatank ... relax... you might not be able to handle it ...

.....

<ViCe> sm/st wanna have a threesome?

<st> no dogs allowed

.....

<Aatank> rani how would u like a lot IN u

<st>hmmm aatank... wait till i throw up

.....

Tovrsten odpor ne povzroči prenehanja nadlegovanja, ampak ima za posledico, da predstavniki dominantne skupine uporabijo močnejše in agresivnejše oblike nadlegovanja. V sinhronih klepetalnicah to pogosto pomeni uporabo možnosti izločitve osebe iz kanala, sama utemeljitev potrebe po izločitvi osebe pa ni podana, ali pa operaterji navajajo trivialne argumente, na primer zaradi »neprimerne jezika«. V konkretnem primeru so bile vse tri ženske izločene iz klepetalnice. Po ponovni priključitvi so doživele še silovitejša napade in označitve v stilu »ve neumne lezbijke« (angl. *u stupid lesbos*) ali pa »prekleta družina nun« (angl. *a friggin sisterhood of Nuns*). V klepetalnicah nastopa namreč uveljavljena implikacija, da so ženske, ki na moška seksualno obeležena sporočila ne reagirajo pozitivno, ne glede na stopnjo žaljivosti, homoseksualke ali aseksualke.

Drugačni napadi nastopajo v diskusijskih forumih, kjer gre običajno za pogovor o določeni temi. Nestrinjanju z dominantnim moškim stališčem sledi napad in delegitimacija nasprotnega stališča kot izrazito napačnega in – to je zelo pogosta strategija - histeričnega (Herring 1999: 157-159).

Pri raziskovanju slovenskih on-line forumov smo naleteli na kar nekaj tovrstnih strategij delegitimacije žensk v spolno mešani interakciji. Navedli bomo primer iz foruma

na spletnih straneh tednika Mladina (<http://www.mladina.si/tehdnik/200247/clanek/uvod47/>), kjer bralci in bralke lahko komentirajo aktualne dogodke. V on-line verziji dnevnika Mladina se nahaja uvodnik, ki hkrati pomeni kontekst vsakokratne interakcije. V 47. številki Mladine (25. november 2002) ima uvodnik naslov »Sveto in profano«, in komentira aktualne politične dogodke. Pri soočenju percepcij diskutantov v forumu je prišlo do uporabe podcenjevalnega ali agresivnega jezika. Zastopanje drugačnih stališč je pogosto označeno kot »histerično« ali pa skuša podcenjevati osebo z nasprotnimi stališči:

.....

Štefani

2002-11-29 00:29:41 by Brutus

Ja ljubica zlata! V katero več mašino si pa ti padla, da so se ti možgani čisto raztopili? Preberi si še enkrat odgovor »Thinking Man-a«. Če ne bo šlo s prve, vstrajno ponavljaj branje! Z vztrajnostjo ti bo morda le »potegnilo«! Če pa ne, pa prosi koga iz vrta, ali pa male šole, da ti bo zadevo bolj razumljivo razložil!

.....

2002-11-29 11:45:45 by Neznanec

Štefana, ne bod histerična, rajši si poišči dobro batino, pa magari fajmoštra.

.....

Označevanje oseb za histerične je ena izmed pogostih strategij, ki skuša utišati osebe z drugačnimi stališči. Stalno opozarjanje na svobodo govora kot najvišjo moralno vrednoto internetskega prostora, skuša ženskam pripisovati problematično pozicijo šibkosti, nezmožnost racionalne presoje in jih obtožuje ignoriranja moralnih principov. Navedli bomo še en primer iz slovenskega diskusijskega foruma, ki se nahaja na spletni verziji dnevnika Večer ([URL: http://www.vecer.si](http://www.vecer.si)). Forum se je pričel 25. aprila 2001, naslov foruma pa se glasi: Zakon o umetni oploditvi z biomedicinsko pomočjo. Nanaša se na aktualno razpravo iz leta 2001 in z njo povezan referendum. Tovrstne aktualne problematike so tudi sicer običajna tema v forumih, ki dosežejo vrhunec interakcije ravno v odločilnih trenutkih. V našem primeru je bil to referendum, ki se je zgodil 17. junija 2001. Statistična obdelava je pokazala, da je bilo samo v dveh tednih pred referendumom (v obdobju med 3. in 17. junijem 2001) na forum poslana tretjina vseh sporočil na to temo. Analiza je sicer zajela obdobje od 25. 4. 2001 do 17. 7. 2001. Tema foruma je bila izrazito »ženska«, kar je še potenciralo stopnjo agresivnosti. Kot primer bomo navedli sporočilo enega razpravljalca. Vsako sporočilo je sicer poimenovano in povzema vsebino sporočila, ali pa je v naslovu natančno opredeljeno, komu je sporočilo namenjeno. Svoj prispevek je razpravljalec naslovil z: »Kam pripelje enakopravnost«. Že iz samega naslova je torej možno vsaj delno rekonstruirati odnos razpravljalca do problematike in točko berljivosti. Sporočilo je sledeče:

.....

Avtor: Yanni 14.5.2001 9:11:45

Kam pripelje enakopravnost

Mislím, da so ženskam perutničke malo preveč zrasle. Torej bi se lahko zavedle, da so konec koncev navadne kure.

.....

Podobnih primerov delegitimacije diskutantov je precej. Navedli bomo še en pasus, ki kaže na tipične diskurzivne strategije, ki skušajo degradirati sogovorce oziroma sogovorko in vzpostaviti polje legitime diskusije:

.....

Avtor: Andrej 23.5.2001 15:27:15

Inteligento nosi Luna ali pa še vedno živi z nerazvito inteligenco

Inteligentna je poosebljanje histerije in vasezagledanosti... ni sposobna razumsko razmišljati ampak bruha svoje nedozorele opazke vse poprek... ko boš vse izbruhala, upam, da si boš oplaknila usta in prihranila tvojim sogovornikom smrad, ki se širi in še se bo širil po tvoje bruhanju...LP

.....

Avtor: Inteligenta 23.5.2001 18:19:03

Ah, Andrej, kakšen otroče si

Če bi dobro videl, jaz nikogar ne obsojam in sploh ne bruham, preberi moje prispevke, pa boš videl. Drugače pa bi zate lahko rekel, da si izjemno nezrel in me prav zanima koliko let imaš. Če je pa kdo histeričen, si to ti. Jaz sem čisto miren. Sicer sem pa že enkrat rekel, da se mi s takšnim otročetom kot si ti, Andrej, ne ljubi razpravljati.

.....

Avtor: Evgen 24.5.01 12:22:58

Histerija

Histerične so lahko samo ženske (po "zahvali" narave), zato Inteligenta (fante) in Andrej (moški) o tem brezpredmetno razpravljata, namreč kdo je bolj histeričen.

.....

Zanimivo je, da osebo, ki je poimenovana Inteligenta, in ki se izraža z moško slovnično obliko (»Jaz sem čisto miren«), opredelijo z izrazom »fante«, torej ga implicitno skušajo označiti kot (še) nedozorelega, nepravlega moškega, saj bi »pravi« moški zastopal drugačno stališče, torej stališče, ki je usklajeno s tipičnim tradicionalnim moškim stališčem. Situacija je potemtakem hrbtna stran neke druge situacije, ki smo jo že omenili. Dekleta na klepetalnici #india, ki niso želela »flirtati« in komunicirati s sogovorniki na eksplicitno seksualen način, so bila namreč opredeljena z izrazi »ve neumne lezbijke« (angl. *u stupid lesbos*) in kot »prekleta družčina nun« (angl. *a friggin sisterhood of Nuns*). V primeru slovenskega foruma pa je bil sogovorec, ki ni bil pripravljen zastopati »pravega« stališča, označen kot »fante«, kar implicira nepopolnost, nepravost, nedoraslost. Tudi tu obstoja tiha predpostavka, da so vsi odkloni od uveljavljenega komunikacijskega vzorca in uveljavljenega stališča interpretirani kot odklon od »normalnega« moškega vedenja, pogosto pa so tudi opredeljeni kot homoseksualni.

Herringova (1999: 159-162) navaja tudi strategije odpora, ki jih sogovorko uveljavljajo, ko so soočene z verbalnimi napadi. Na podlagi analiz diskusijskih forumov in klepetalnica je ugotovila, da jih precej utihne oziroma se podredijo moškim pričakovanjem glede ustreznega vedenja žensk; to v praksi pomeni, da prepustijo nadzor nad javnim diskurzom moškim predstavnikom. Nekoliko drugačno strategijo zasledimo v klepetalnicah; tu se veliko deklet podredi moškim pričakovanjem tako, da pričnejo z njimi flirtati. Veliko žensk torej izbere možnost interakcije, ki povzroči prekinitve

verbalnih napadov (ne pa samega seksizma), samo redke pa imajo možnost, da uveljavijo retorično učinkovitost s tem, da se vedejo kot moški. V diskusijskem forumu *Paglia-L* je kar 71 % žensk imelo pritožbe glede načina interakcije, in od vseh teh jih je kar 80% utihnilo oziroma niso več pošiljale sporočil. Za razliko od žensk, se je zaradi načina interakcije pritožilo le 11% moških, nihče pa ni prenehal aktivno komunicirati. Interakcija v forumu se je končala na nenaden način. Ko je večina žensk prenehala pošiljati sporočila, sta ostali samo dve aktivni diskutantki, ki sta se upirali uveljavljenemu komunikacijskemu principu. Moderator je kmalu zatem zaključil diskusijo in preostale udeležence obvestil, da je skupina odšla na novo topiko, moderator pa je izjavil:

»Nekoč fascinantna Yaqzanova diskusijska nit se je sedaj že bolj ali manj izčrpala.« (angl. *the Yaqzan thread, although once fascinating, has now more or less exhausted itself*).

Ta razlaga je nekoliko nenavadna, saj je v forumu še vedno potekala živahna diskusija. Ta intervencija se je zgodila takoj za tem, ko sta aktivni udeleženci vzpostavili učinkovito strategijo interakcije z moškimi. Vseeno pa je njegova intervencija imela institucionalno moč, saj se naslednji prispevki v forum niso več javno beležili. Kljub temu torej, da sogovornici nista utihnili, so bili njuni glasovi (skupaj s preostalimi sogovorniki) utišani, tako da je bil rezultat pravzaprav enak.

Pomembno je opozoriti, da do prenehanja participacije prihaja zaradi različnih razlogov. Diskusijski forumi potekajo zgolj na podlagi diskurza, torej besedila, ki ga pošiljajo osebe v forumu. V tem »demokracičnem« okolju nima nihče tehnične možnosti, da prekine ali izloči drugo osebo. Prav tako je pomembno dejstvo, da v forumih sodelujejo starejši, ki svoja stališča pogosto tudi bolj učinkovito branijo, iz česar lahko sklepamo, da tehnični in demografski elementi vplivajo na sam potek »on-line« nadlegovanja in jezikovnega obračunavanja, pa tudi na možnosti in načine upiranja dominantnemu modelu »on-line« komunikacije. Za tovrstne diskrepance glede komunikacijske učinkovitosti žensk in moških tudi ne moremo iskati vzroka v retorični učinkovitosti komuniciranja. Kot vzrok za uspešnost in vpliv na sogovornice v tem okolju se pogosto namreč navajajo posameznikove sposobnosti oblikovanja misli v tekst in retorična prepričljivost. Vendar pa je nadlegovanje in agresivnost nekaj povsem drugačnega od prepričevanja. Osebe, ki verbalno žalijo in nadlegujejo, imajo osnovno namero zlasti »provocirati«, ne pa prepričevati ali prepričati sogovornice tako, da na argumentiran način predstavijo svoje stališče (Herring 1999: 159-162). Večino retorike nadlegovanja uporabljajo moški predstavniki, tako v pogovorih z ženskami kot tudi v pogovorih z moškimi.

Splošna ugotovitev je, da so ženske pogosto označene kot »cenzorji«; v forumu, ki je imel temo glede ciničnega odnosa do posilstev, je bila ženska zaskrbljenost nad ciničnimi pogledi na posilstvo razumljena kot kršenje svobode govora, in to kljub dejstvu, da nikakor niso skušale izključiti druga stališča, in kljub temu, da so v skladu z demokratično prakso dopuščale dominantno stališče. Raziskovalka Collins-Jarvis meni, da spolno obeležene diskriminacije še posebej pogosto nastopajo v situacijah, kadar so spolne razlike v »on-line« diskusijah zakrite, na primer takrat, kadar je sam spol osnovna tema diskusije (Herring 1999: 162-164). Ta sugestija se tudi ujema z ugotovitvami našega raziskovanja forumov, zlasti omenjenega foruma na spletnih straneh dnevnika Večer z naslovom »Zakon o umetni oploditvi z biomedicinsko pomočjo«, kjer so bili sogovornici

soočeni s problematiko »ženskih pravic«. Nekateri so nastopali z zelo agresivnimi naslovtvami na sogovornice in sogovorce. Kot primer lahko navedemo odlomek, kjer se je tema oplojevanja premestila v polje naravno-nenaravno, s čimer so nasprotniki zakona (deloma) že učinkovito »nevtalizirali« nasprotujoče argumente:

.....

Avtor: Filip 10.5.2001 8:02:50

A ni že to dovolj hudo

da si nekateri dajejo take čudne vzdevke, kot npr. Inteligenta. Potem pa pišejo, da bi naj imel vsak pravico do umetne oploditve. Kaj pa jaz, kot moški, tudi. Jaz bi (se) raje naravno oplojeval. Umetno ni še nikoli bilo naravno, na umeten način smo zaj*** naravo.

Pa še piše Inteligenta, da so sterilne ženske privilegirane. So pač sterilne, tudi meni se majčkeno smilijo, ampak komu se pa jaz, ki mi je normalna postelja prekratka - pa se ne bom dal umetno skrajšati. Mati narava je še vedno najboljša, čeprav včasih kaj zmeštra. Boljša od vsake enostarševske matere, ki misli, da je bog i batina.

.....

Avtor: Filip 15.5.2001 7:37:17

Kar jej umetne piščance,

ampak ni pa boljšega od kurje župce iz kokoške, ki se je pasla po domačem dvorišču. Včasih so jo pripravili porodnici, da si je hitreje opomogla. In je bilo vse naravno, od spočetja do poroda in župce. Tudi aidsa ni bilo ne norih krav ne, tudi zelo malo istospolno nagnjenih. Trdim, da obstajajo normalne in nenormalne stvari in da moramo težiti k normalnemu. Že s tem imamo dovolj opraviti, da vzdržujemo red v sistemu, kajti vsak sistem teži k svojemu razpadu. Če pa ga še namerno rušimo, pridemo hitro predaleč, na point of no return.

.....

V teh primerih so torej sogovorniki polje »legitimne« diskusije premestili oziroma vsidrali v horizont argumentacije naravno-nenaravno, kar je eden izmed klasičnih retoričnih ideoloških mehanizmov. Drug dodatni element pa je bilo navajanje konkretnih primerov v obliki kratkih zgodb, s čimer so skušali podkrepiti svoje splošno stališče. Van Dijk (2002: 39- 41) namreč ugotavlja, da si konkretne primere ljudje lažje predstavljajo in lažje zapomnijo kot splošne trditve. Konkretni primeri delajo govor ali tekst bolj »živ«, in če temeljijo na neposrednih izkušnjah tudi implicirajo demokratične vrednote govornika. Udeleženec pogovora je skušal ustvariti vtis objektivnosti svoje argumentacije in hkrati s tem je skušal tudi »poučevati« ostale sogovorce, zlasti pa sogovornice. Tudi sicer veliko diskusij vključuje oblike partikularizacije (navajanje primerov), po drugi strani pa poznamo generalizacijo, v kateri se konkretni primeri posplošijo in abstrahirajo in se jim skuša pridati splošni pomen. To je tudi način, kako lahko diskurz signalizira kognitivno relacijo med bolj konkretnimi primeri, ki so predstavljeni v mentalnem modelu posameznikov in bolj splošnimi mnenji, ki se nahajajo v socialnih stališčih ali v ideologijah. Problem primerov je v tem, da so ti nagnjeni k temu, da jih bodo napadli kot redke izjeme brez veljave. Prav zato je nujno pokazati, da nek primer sploh ni izjema, ampak da je reprezentativen, in se ga lahko generalizira. To

se lahko zgodi s pomočjo standardnih izrazov, s kvantifikacijami samostalnikov (večina, vsi) ali časovnimi izrazi (vedno) oziroma krajevnimi izrazi (povsod). Prav taka prekomerna generalizacija dejanj ali dogodkov pa je osnova za stereotipe in predsodke. Teh v omenjenih primerih iz slovenskih forumov kar mrgoli.

Prikazani primeri kažejo, da hipotetični potenciali tehnokulture niso nujno skladni z dejanskim izkustvenim poljem posameznega uporabnika in uporabnice. Virtualne uporabnice teh neskončnih možnosti namreč pogosto opozarjajo, da prihaja do prenosa miselnih in izkustvenih vzorcev, ki so značilni za situacije zunaj virtualne kulture, tudi v prostore, odnose in komunikacijske interakcije znotraj nje. Tanja Oblak navaja Margaret Morse, ki ugotavlja, da se akterji v virtualnih interakcijah obnašajo in odločajo skladno s strukturo vrednostnih usmeritev, ki jih vodi že pri oblikovanju in ohranjanju odnosov v realnem svetu. Posredovane reprezentacije in informacije so ogledalo družbene oziroma virtualne realnosti, s čimer se Oblakova pridružuje tezi, da na ravni komunikacij ali posredovanja ne gre le za razširjanje sporočil v prostoru, temveč za vzdrževanje družbe v času (Oblak 1998: 95).

Opozoriti pa moramo, da obstaja tudi druga plat istega problema. Vsaka komunikacija je namreč performativen akt, kar pomeni, da pravzaprav tudi sama komunikacija vzpostavlja realnost, o kateri govori. Na tovrsten vidik sta opozorili zlasti konverzacijska analiza in etnometodologija (Pomerantz in Fehr 1997: 69-70). Ti raziskovalni disciplini ne zastopata stališča, da je identifikacija sogovorcev (kdo, kaj ali kje komunicira) del razumevanja interakcije, ampak menita, da sama interakcija konstituira identitete participantov in tip interakcije. To pomeni, da je kontekst interakcije deloma vzpostavljen s samimi komunikacijskimi dejanji, ki jih producirajo ljudje. Ne določa torej samo kontekst rabo jezika, ampak sama raba jezika deloma vpliva tudi na tip konteksta. Če nekdo govori neformalno, to ne pomeni, da se s svojim govorom zgolj odziva na »neformalnost« situacije, ampak s svojim neformalnim govorom tudi konstituira situacijo kot »neformalno«.

Pomembnost tega epistemološkega premisleka za naše raziskovanje je v tem, da razumevanje in interpretacijo seksizma v RPK ne postavljamo zgolj v kontekst anonimnih in zaradi tehnologije »odtujenih« komunikacijskih praks. Poenostavljena razlaga, ki vse tipe RPK vnaprej »pokrije« pod skupni pokrov tehnološko posredovanih komunikacij, si namreč zoožuje polje kritičnega razumevanja te komunikacije, saj lahko veliko komunikacijskih praks oziroma njenih »odklonov« razume kot enostavno posledico »brezčutne« tehnologije, kar pa nezadržno drsi v tehnološki determinizem. Prav zato je korektnije preučevati posamezne tipe RPK, znotraj katerih lahko natančneje detektiramo partikularnosti, hkrati pa lahko vidimo, kako se znotraj posameznih tipov RPK vzpostavljajo različne komunikacijske prakse. Posamezni tipi RPK in njihove značilne komunikacijske prakse so seveda deloma odvisne od tehnoloških značilnosti (sinhrona-asinhrona komunikacija), drug vidik oblikovanja praks pa sega na raven razumevanja teh praks in in na raven komunikacijskega delovanja posameznikov in posameznic v računalniško posredovanih okoljih. Seksistična raba jezika v RPK kljub relativno množični razširjenosti ni edina možna opcija; obstajajo namreč tudi forumi ali klepetalnice, kjer takih pojavov ni.

Problematika RPK je v tej luči podobna problematiki vsake komunikacijske prakse; razloge za seksizem v RPK lahko iščemo zlasti v ljudeh samih in v njihovem razumevanju, kakšen tip komunikacije preferirajo. Vsekakor pa sama tehnologija na ravni razumevanja medsebojnih odnosov med spoloma ne omogoča nikakršnih revolucionarnih zasukov. Večina odločitev je rezultat predhodnih komunikacijskih praks posameznikov in posameznic in seveda njihovega siceršnjega razumevanja in rabe RPK za partikularne interakcijske cilje. V kolikor posamezniki in posameznice razumejo RPK kot igrišče za izražanje prej zamolčanih vidikov lastne individualnosti, se bo tovrstna komunikacija v RPK zares razvijala v tej smeri. Ta vidik predstavljamo v nadaljevanju.

5. Anonimnost

V virtualnem svetu interneta je - kot nekateri pravijo - vedno "noč". Ker prevladuje komunikacija na podlagi teksta, posamezniki ne morejo videti drug drugega. Tudi osnovne značilnosti, kot so starost in spol, so nevidne. Anonimnost in dinamika, pa tudi sam vzpostavljeni značaj medija kot "igrišča", imajo močan in nezadržan vpliv na obnašanje. To omogoča posameznikom, da se obnašajo na načine, ki so (lahko) zelo različni od njihovega predstavljanja v vsakdanjem svetu, da torej izrazijo pred tem zakrite vidike svoje osebnosti (Praprotnik 2001: 116).

Na internetu hkrati "smo in nismo" in prav ta dvoumnost je ena od privlačnosti tega okolja. Ta dvoumnost tudi določa, kakšen je naš odnos do naših zaslonskih podob. Po eni strani namreč ohranimo držo zunanje distance, torej igre z lažnimi podobami v smislu "Vem, da nisem takšen (pogumen, zapeljiv,...), vendar je prijetno vsake toliko časa pozabiti na svojo pravo podobo in si nadeti malo bolj zadovoljujočo masko; na ta način se lahko sprostiš, se rešiš bremena, da si takšen, kakršen si, da moraš s tem živeti in biti za to povsem odgovoren". Po drugi strani na internetu tudi "smo", kar drugače v realnem življenju nismo oziroma ne upamo biti. Zaslonska oseba, ki si jo ljudje ustvarijo, je namreč lahko "bolj jaz sam" kot pa moja oseba iz "realnega življenja" (moja "uradna" podoba samega sebe), v kolikor naredi vidne tiste vidike mene samega, ki bi si jih nikoli ne drznil priznati v realnem življenju. Dejstvo, da dojemamo svojo virtualno podobo samih sebe kot čisto igro nam omogoča, da odmislimo običajne zapreke, ki nam preprečujejo, da bi realizirali svojo "temno plat" v "realnem" življenju in da svobodno povnanjimo vse svoje libidinalne potenciale. Šarm anonimnosti je zlasti v naslednjem: V virtualnem svetu lahko "maškarado" izvedemo, ne da bi to res storili in se tako izognemo tesnobi, ki je povezana z dejavnostjo v realnem življenju; to lahko storimo, ker vemo, da tega ne počnemo zares. Zadržke in sram na ta način torej potisnemo na stran. Skrito resnico o svojih gonih lahko artikuliramo natančno takrat, ko se zavedamo, da zgolj igramo igro na zaslonu. V tej situaciji se torej srečamo z logiko sprejetja skozi utajitev, saj sprejmemo svoje fantazije, v kolikor "vemo, da so le igra v virtualni realnosti" (Žižek 1996: 115-116).

Odsotnost širših kontekstualnih vezi pa lahko deloma vpliva tudi na prezentacijo mnenj in stališč, ki jih posamezniki posredujejo v RPK. Van Dijk namreč opozarja, da je potrebno razlikovati med mnenji kot mentalnimi reprezentacijami, in načini, kako so

ta mnenja formulirana v tekstu ali govoru. Obstaja veliko empiričnih raziskav o proučevanju mnenj na podlagi njihovih izrazov ali formulacij v diskurzu. Vendar pa to ne implicira, da lahko ti dve dimenziji, torej diskurzivno in kognitivno, združujemo. Van Dijk meni, da je tovrstno razlikovanje nujno, zlasti zaradi dejstva, ker ljudje včasih ne izražajo svojih mnenj ali pa izražajo drugačna, in sicer z namenom vljudnosti, ohranjanja prijaznih odnosov, torej zaradi navzočnosti socialnih norm. Ali torej anonimnost RPK spodbuja ljudi k prezentaciji »nemodificiranih« stališč in mnenj? Zdi se, da anonimnost internetskega okolja siceršnjo distinkcijo med kognitivnimi in diskurzivnimi stališči vsaj deloma ukinja. Internetsko okolje je namreč v osnovni ideji okolje, ki vabi ljudi k »svobodnemu« izražanju stališč. V kolikor analiziramo interakcijo v »on-line« forumih, lahko iz vsebinskega vidika že na prvi pogled opazimo, da govorci redkeje kot v »normalnih« komunikacijskih okoliščinah težijo k tako imenovanemu »ohranjanju obraza« (angl. *face keeping*), in da - na ravni uporabe jezikovnih sredstev - med možnimi opcijami pogosteje izbirajo take prezentacije stališč, ki odpirajo nove diskrepance v stališčih, hkrati pa so tudi manj pripravljeni prilagoditi svoje stališče in ublažiti nestrinjanje.

Tovrsten vtis pa je lahko po drugi strani deloma posledica pomanjkanja kontekstualnih informacij, ki so v vsakdanji interakciji na voljo. Interpretacija namreč običajno vključuje tudi kontekst, razumevanje diskurza torej ni omejeno na diskurzivni pomen, ampak dodatne informacije o določenem sporočilu pridobimo tudi na podlagi kontekstualnega modela, znotraj katerega je umeščeno sporočilo. Kontekst torej nudi dodatno možnost interpretacije in opozarja na interakcijske strategije, ki jih mora v interpretacijo sporočila vključiti naslovljenec. Stališča in mnenja pogosto niso toliko izražena na podlagi tega, *kaj* se je povedalo, ampak na podlagi tega, *kako* se je povedalo, prav ta element pa je v RPK deloma odsoten. Intonacija in glasnost na ravni zvočnih struktur diskurza, sintaktične variacije na ravni stavčne strukture pa tudi druge dimenzije stila in retorike namreč nudijo dodatne informacije, kako razumeti določeno informacijo, ali jo bodisi razumeti kot vrednostno sodbo ali kot dejstvo (Van Dijk 1995: 11-14). V okoljih RPK so sporočila pogosteje označena kot agresivna prav zaradi manka konteksta in zaradi nepoznavanja interakcijskih norm, ali pa bodisi zato, ker se komunikacijske norme še niso vzpostavile. V tej smeri gredo tudi nekatere interpretacije, ki skušajo preseči enostavne razlage, po katerih so žalitve striktno in tipično on-line fenomen (O'Sullivan in Flanagan 2001: 5-8).

6. Zaključek

Ali internet in z njim povezane komunikacijske prakse prispevajo k radikalnemu zasuku glede razumevanja medsebojnih odnosov? Ali uveljavljanje RPK pomeni opuščanje tradicionalnih ideoloških konstruktov? Menimo, da internet in z njim povezan virtualni prostor ne producira nič posebno revolucionarnega, saj ta prostor ne pomeni nekakšnega skoka v virtualno osvoboditev. Prikazani primeri komunikacije kažejo, da ta prostor v pretežni meri ni alternativa dosedanjemu fizičnemu prostoru, ampak neke vrste bolj "udobna" ekstenzija že uveljavljenih vzorcev moderne kulture. V polju virtualnega prostora tudi ne moremo govoriti o nekakšnem vsemogočnem subjektu, saj

so namreč posamezniki ter posameznice za ekranom računalnika – če se izrazimo z Althusserjem - vselej-že tudi subjekti, torej vzpostavljeni s pomočjo ideološke interpelacije (Praprotnik 2001).

Do katere mere izsledki prikazanih raziskav podpirajo stališče, da internet omogoča spolno enakopravnost? Susan Herring meni, da je odgovor vsaj delno odvisen od tega, kako opredelimo »enakopravnost«. Kot dinamičen prostor je internet omogočil številne možnosti za vzpostavljanje novih oblik komunikacije. Menimo pa, da so to (le) potencialne možnosti: vprašanje je, v kolikšni meri posamezniki in posameznice zares izkoristijo tehnološke (z)možnosti, in do katere mere skušajo tudi v tem okolju (zgolj) preslikavati uveljavljene komunikacijske prakse. Izkušnje kažejo, da so tudi v »resnih« akademskih »on-line« okoljih ženske deležne skromnejših reakcij oziroma na njihove prispevke v diskusiji nihče niti ne posreduje povratne informacije oziroma reakcije. Prav zato obstaja veliko ženskih on-line skupin, kjer lahko v polnosti izrazijo svoje interese in formulirajo svoja stališča.

Druga točka, na podlagi katere so napovedovali »prevratnost« RPK, je bila možnost biti anonimen. A tudi anonimnost ni povsem zanesljiv element RPK, saj sam tekst kot osnovni medij komunikacije (lahko) sporoča informacije o naši identiteti. Posamezniki in posameznice pravzaprav ne težijo k stalnemu maskiranju svoje identitete, kar je pravzaprav paradokсно: če tradicionalne socialne interakcije včasih postavljajo ženske v inferioren položaj, je zanimivo, zakaj ženske v primeru možnosti, ko bi s pomočjo tehnologije lahko maskirale svojo identiteto, vseeno ohranjajo staro? Razlog je deloma v tem, da je potrebno za grajenje nove identitete vložiti velik napor. K temu premisleku pa lahko dodamo ugotovitve raziskave (Jaffe et al. 1999), ki so jo izvedli med skupino študentov in študentk. Raziskovalci Jaffe, Lee, Huang, in Oshagan so opravili analizo, ki je skušala opredeliti razlike med RPK, ki uporablja realna imena in RPK, ki uporablja vzdevke (angl. *nickname*) in kjer so torej osebe anonimne. Ugotovili so, da moški izražajo v anonimni komunikaciji večjo socialno soodvisnost kot v realni komunikaciji, saj izkazujejo večjo podporo drugim sogovorncem. Presenetljiva pa je bila ugotovitev, da ženske ne izkazujejo razlik po izražanju socialne soodvisnosti, če so v realni ali v *nickname* RPK. To pomeni, da pri moških "biti anonimni" v RPK v določenih ozirih vodi k spremembam v interakciji. Po drugi strani pa ženske ne izkazujejo nobenih sprememb v načinih interakcije v realni ali *nickname* RPK. Ženske na splošno izkazujejo večjo težnjo po socialni soodvisnosti kot moški. Moški torej bolj izražajo socialno soodvisnost v anonimni RPK, medtem ko v realni komunikaciji ne izkazujejo takih teženj (Jafee et al 1999).⁹

Ženske po drugi strani izkazujejo večje težnje po maskiranju identitete in se "preoblačijo" v moški spol, kar kaže na implicitni socialni pritisk, ki ga ženske občutijo, kadar sodelujejo v spolno mešani interakciji. So pa ženske - in podobno tudi moški - tudi ujetnice samih sebe, saj same ohranjajo in utrjujejo stereotipne predstave in gradijo identitetne politike, ki jih ohranjajo v podrejeni situaciji. Rezultati omenjene raziskave kažejo, da ženske ne spreminjajo načina interakcije, pa naj govorimo o RPK, ki uporablja realna imena ali samo vzdevke. Eden od razlogov je morda v tem, da so ženske - ki so že celotno zgodovino podrejeni spol - bolj "uspešno" ponotranjile socialna pričakovanja,

in da ta socialna pričakovanja izpolnjujejo tudi takrat, ko to ne bi bilo "potrebno", torej takrat, ko so anonimne. Povsem drugače je pri moških. Ti se v anonimni komunikaciji izkažejo za manjše "machote", saj pogosteje uporabljajo načine govora, ki izražajo socialno soodvisnost. Tak način komunikacije seveda moški raje uporabljajo takrat, ko so "nevidni". Kljub socialnim pričakovanjem, ki od moških zahtevajo izražanje socialne neodvisnosti, je torej potreba po socialni soodvisnosti in korporativnosti enako močna pri obeh spolih. Oziroma še drugače: biti »močni« spol je za moškega prisila, ki se ji v anonimnosti lažje odpove (Praprotnik 2001: 198-199).

Ženske se seveda zavedajo spolnih asimetrij, ki se pojavljajo v RPK in si jih želijo spremeniti, vendar se nekaterim zdi pot do tega cilja morda (pre)težavna. Obstaja pa tudi možnost, da ženske in moški ohranjajo tradicionalne spolne opredelitve iz povsem pragmatičnih razlogov, na primer zato, ker so tradicionalne distinkcije moško-žensko razumljene kot distinkcije, ki prinašajo (tudi) koristi. Tovrstne argumentacije lahko slišimo tako na strani moških kot žensk. Motivacije za ohranjanje tradicionalnih binarnih opozicij so lahko: socialno odobravanje posameznika ali posameznice, ki izvaja spolno »ustrezno« vedenje ali pa zadovoljstvo, ki ga prinaša flirtanje v tem relativno »varnem« okolju. Razlog je tudi že omenjena ugotovitev uporabnikov tovrstne komunikacije; da je namreč zelo težko predstaviti povsem samosvojo identiteto, saj se na ta način nihče ne more zanašati na udomačene in uveljavljene socialne veččine in kategorizacije, ki so poznane iz »face-to-face« komunikacije (Herring 2001: 14-15).

Možnosti rabe interneta v prihodnje so kljub temu načeloma odprte. Podatki kažejo, da RPK uporablja tudi vse več žensk, tako da RPK lahko v naslednjih letih postane vedno bolj ženski medij. Pri razumevanju komunikacijskih praks v RPK moramo vsekakor upoštevati, da obstajajo razlike ne le v načinu komuniciranja, temveč tudi v dostopanju do informacijskih in komunikacijskih tehnologij (večji delež moških uporablja IKT), čeprav se digitalni razkorak po spolu počasi zmanjšuje. Vse bolj množična participacija žensk pa bo v nadaljnjih letih zagotovo spremenila tudi nekatere komunikacijske vzorce. Del razlogov za sedanje komunikacijske prakse v RPK lahko iščemo v relativni mladosti RPK, znotraj katere se komunikacijske norme (še) niso povsem utrdile. Prav odsotnost teh norm in s tem povezana odsotnost sankcij za morebitno kršenje teh norm, skupaj s pregovorno nestalnostjo statusov in vlog pa povzročata, da posamezniki in posameznice ne vedo, kako (ustrezno) komunicirati in kaj lahko pričakujejo od posameznih tipov RPK. Odsotnost norm se najbolje vidi prav pri problematiki žaljivk, ki so jih dolgo časa pojasnjevali kot učinek tehnoloških značilnosti RPK, dejansko pa so žaljivke v RPK pogosto posledica neuskkljenosti pošiljatelja in prejemnika sporočila glede tega, kakšne komunikacijske norme obstajajo v določenem konkretnem tipu RPK in ali določeno sporočilo krši partikularne situacijske/komunikacijske norme.

Opombe

1. Pričujoče besedilo je rezultat raziskovanja v okviru raziskovalnega (podoktorskega) projekta »Značilnosti in perspektive računalniško posredovane komunikacije (na primeru diskusijskih forumov in klepetalnic)«, ki ga financira Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport Republike Slovenije.

2. Glej Praprotnik, 2000 in 2001.
3. V skladu z žensko organizacijo »9 to 5« pomeni spolno nadlegovanje »nezaželeno, ponavljajočo se spolno pozornost«. Nadlegovanje ni toliko usmerjeno na samo spolnost, žaljivo vedenje ima namero po žalitvi in nadzorovanju drugih. Podobno je pri »on-line« nadlegovanju, ki ga pogosto označujejo kot »trk dveh kultur: dominantne moške kulture in ženske, ki se trudi vključiti v to področje«. Ker nekateri moški razumejo virtualni prostor kot svoje »področje«, očitno mislijo, da morajo biti ženske uporabnice pripravljene sprejeti sovražnost in nadlegovanje kot svojevrstno »ceno« za aktivno sodelovanje v »on-line« participaciji. Ta racionalizacija v smislu odprtega nadlegovanja žensk se zdi analogna izkušnjam žensk v tradicionalnih kontekstih. Na splošno obstajata dva tipa nadlegovanja na internetu: preko elektronske pošte ter preko klepetalnic in diskusijskih forumov. Sporočila, ki vsebujejo elemente spolnega nadlegovanja, imajo nekatere tipične oblike: »neprimeren in seksualno ekspliciten jezik«, neprijetna vprašanja o fizični podobi, sovražna sporočila (Bell; de La Rue 2002: 3 -4).
4. Graphic, Visualization, and Usability Center's 7th WWW User Survey. 1997. Georgia Technological University: http://www.cc.gatech.edu/gvu/user_surveys/
5. Točne informacije o imenu klepetalnice mi niso dostopne; posredovana mi je bila zgolj natiskana verzija časovno zamejene komunikacije.
6. V tem in naslednjih navedenih primerih smo ohranili originalno sporočilo skupaj z vsemi (ne)namernimi slovničnimi napakami. Primeri kažejo na proces simplifikacije jezika na ravni morfologije in sintakse. Jezikovne značilnosti RPK smo natančneje prikazali v Praprotnik, 2001.
7. V klepetalnicah je uveljavljena praksa, da se sporočilo, ki ga želi pošiljatelj poudariti, ali pa nanj posebej opozoriti, podvoji ali potroji.
8. Uporaba velikih črk v RPK pomeni »kričanje« na sogovorca in je poleg tako imenovanih smeškotov (angl. *smiley faces*) ena od bolj uveljavljenih diskurzivnih strategij, ki skuša kompenzirati manjko širših kontekstualnih elementov (ton glasu, mimika), ki so v povsem tekstualno zasnovani RPK odsotni. Uporaba velikih črk sodi med jezikovne standardizacije v polju RPK.
9. Za širši vpogled v problematiko spola in spolne identitete v RPK glej Praprotnik, 2000.

Literatura

- Bell, V. in La Rue, D. (2002): »Gender Harassment on the Internet«, Georgia State University College of Law. (URL: <http://www.gsu.edu/~lawppw/lawand.papers/harass.html/>) (10. 12. 2002)
- Curtis, P.(1992): »Mudding: Social Phenomena in Text-Based Virtual Realities«, electronic document of a paper in the Proceedings of DIAC 92. (URL: <ftp://parcftp.xerox.com/pub/MOO/papers/DIAC92.txt>) (8.7. 2003)
- Dietrich, D. (1997): »(Re)-Fashioning the Techno-Erotic Woman: Gender and Textuality in the Cybercultural matrix«, v: Steven G. Jones (ur.): *Virtual Culture; Identity & Communication in Cybersociety*, SAGE Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi.
- Goffman, E. (1959): *Presentation of Self in Everyday Life*. Garden City, NY: Anchor.
- Herring, S. C. (1999): »The Rhetorical Dynamics of Gender Harassment On-line«, *The Information Society*, 15(3): str. 151-167.
Dostopno tudi preko domače spletne strani avtorice
(URL: <http://www.slis.indiana.edu/TIS/readers/abstracts/15/15-3Herring.html>) (8.7. 2003)

- Herring, S. C. (2001): »Gender and Power in Online Communication«, Center for Social Informatics Working Papers, Indiana University-Bloomington, October 2001.
(URL: <http://www.slis.indiana.edu/csi/WP/WP01-05B.html>)(10. 12. 2002)
- Jaffe, J.M.; Lee, Y.E.; Huang, L.N.; Oshagan, H. (1999): »Gender, Pseudonyms, and CMC: Masking Identities and Baring Souls«, Paper submitted for presentation to the 45th Annual Conference of the International Communication Association, May, 1995, Albuquerque, New Mexico, USA
(URL:<http://research.haifa.ac.il/~jmjaffe/genderpseudocmc/index.html>) (15.5.2000)
- McElhearn, K. (1996) »Writing Conversation: An Analysis of Speech Events in E-mail Mailing Lists« *Revue Française de Linguistique Appliquée*, volume V1 (2000).
(URL: <http://www.mcelhearn.com/cmc.html>), 27. 1. 2003.
- Oblak, T. (1998): »Virtualni potrošniki v preobleki.« *Časopis za kritiko znanosti*, letnik XXVI, št. 189, str. 85-99, Ljubljana.
- O'Sullivan, P. B. in Flanagan, A. J. (2001): »An Interactional Reconceptualization of »Flaming« and Other Problematic Messages.«
URL:<http://www.ilstu.edu/~posull/flaming.htm> / (14. 11. 2001)
- Paolillo, J.(1999): »The Virtual Speech Community: Social Network and Language Variation on IRC«, *Journal of Computer-Mediated Communication*, št. 4.
(URL: <http://www.ascusc.org/jcmc/vol4/issue4/paolillo.html>) (8.7. 2003)
- Pomerantz, A. in Fehr, B.J. (1997): »Conversation Analysis: An Approach to the Study of Social Action as Sense Making Practices«, v: Teun Van Dijk (ur.) *Discourse as Social Interaction*, SAGE Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi.
- Praprotnik, T. (2000): »Kompjutorski posredovana komunikacija i problem spolnog identiteta«, v: *Diskrepancija*, studentski časopis za društveno-humanističke teme, št. 2, 1. letnik, 1. zvezek, Zagreb.
(URL: <http://filozof.ffzg.hr/kssd/casopis2br/radovi/praprotnik.html/>) (15. 11. 2002)
- Praprotnik, T. (2001): Skupnost, identiteta in komunikacija v virtualnih internetskih skupnostih. Doktorska disertacija (neobjavljeno), ISH-Fakulteta za podiplomski humanistični študij, Ljubljana.
- Reid, M.E. (1991): "Electropolis: Communication and Community On Internet Relay Chat", University of Melbourne, department of History.
(URL: <http://people.we.mediaone.net/elizrs/electropolis.html>)(8.7.2003)
- Schofield, Clark, L. (1998): »Dating on the Net: Teens and the Rise of "Pure" Relationships«, v: Steven G. Jones (ur.): *Cybersociety 2.0; Revisiting Computer-Mediated Communication and Community*, New Media Cultures, SAGE Publications, Thousand Oaks, London, New Delhi.
- Van Dijk, T. (1995): »Opinions and Ideologies in Editorials«, Paper for the 4th International Symposium of Critical Discourse Analysis, Language, Social Life and Critical Thought, Athens, 14-16 December, 1995.
(URL:<file:///F:/VanDijkOpinions%20and%20Ideologies.htm>)(26. 11. 2002)
- Van Dijk, T. (2002): Ideology and discourse: A Multidisciplinary Introduction.
(URL: <file:///F:/VanDijkIdeology.htm>) (8. 7. 2003)
- Voiskounsky, A.E. (1997),»Telelogue Conversations«, *Journal of Computer-Mediated Communication*, 2(4),
(URL:<http://www.ascusc.org/jcmc/vol2/issue4/voiskounsky1.html>)(8.7. 2003)
- Žižek, S. (1996): »Kiberprostor ali neznosna zaprtost bivanja«, v: *Problemi*, št. 7-8, letnik XXXIV, Društvo za teoretsko psihoanalizo, Ljubljana.

Avtorjev naslov:

Asist. dr. Tadej Praprotnik, raziskovalec,
ISH – Fakulteti za podiplomski humanistični študij
Breg 12, 1000 Ljubljana
e-pošta: praprotnik@ish.si
telefon: 01 252 30 24; 425 18 45
telefax: 01 425 18 46

*Rokopis prejet januarja 2003, dokončna verzija za objavo pa julija 2003.
Članek je po mnenju uredništva uvrščen v kategorijo
izvirni znanstveni članek (s kvalitativno argumentacijo).*